

ВАЖЛИВА УКРАЇНСЬКА ЕПІГРАФІЧНА ПАМ'ЯТКА*

У 1944 році, підписаний, видаючи в Празі свою працю “Українське ужиткове мистецтво”, у відділі металевих виробів умістив рисунок т. зв. енкалпіона, знайденого в 1892 і 1897 рр. у Києві, що походить з княжих часів, коло XII–XIII стол. Цей складаний хрест, зроблений з двох частин (спідньої і верхньої), незвичайно тонкого виконання з інкрустацією золотом і емалем, належить київським ювелірам, як це признав цілий ряд дослідників. На верхній частині хреста в 5-ох маленьких колах виображено Ісуса Христа (посередині), а на раменах хреста – голови двох чоловіків і двох жінок. Подібні хрести звичайно ношено на грудях і на них виображалось імена святих, в честь яких були названі близькі даній особі люди (дружина, діти). Значить, імена передавано в точній транскрипції і звучанні мови сучасників. Справді, на самому хресті маємо написи, виконані типовим київським “установом”.

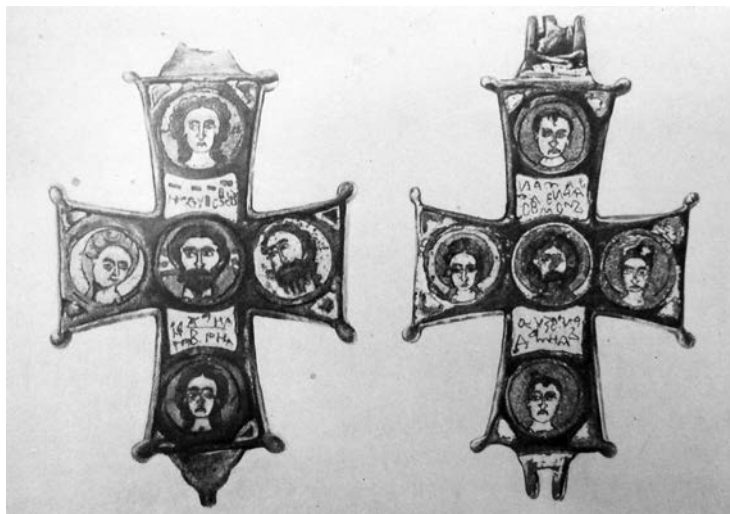
Відомий російський археолог і мистецтвознавець Н. Кондаков (1844–1925), великий авторитет у візантології та знавець культури “Київської Руси”, ці написи читав так: “Анастасія, Єлена, Семень, Демянь”. До тексту Н. Кондакова була долучена фотографія пам’ятки, і підписаний, не задовольняючись поясненням Н. Кондакова, відчитав написи зовсім відмінно: “Натася, Олена, Семонь, Дамиянь”. Четвертий напис, чи то ім’я, подано нерозбірливо, правдоподібно це – “Оузентос”.

Свого часу це моє пояснення викликало критику збоку деяких наших, українських науковців, що належали до старшої російської школи епіграфіки і сфрагістики. Мовляв, ще питання, чи підписаний відчитав правильно написи, а от Н. Кондаков заслужений професор Петербурзького університету, академік Російської академії наук, і праці його часто цитуються в західньо-європейській і російській науковій літературі.

В 1952 р., коли при “Свободі” почав виходити окремий тижневий додаток науки, літератури і мистецтва, на прохання ред. В. Чапленка дати статтю про українські епіграфічні пам’ятки, підписаний умістив таку статтю в числі 25 “Свободи”***. Вказуючи на особливе значення таких

* Публікується за виданням: В. Січинський, *Важлива українська епіграфічна пам’ятка*, Свобода (Нью-Йорк) 240 (1957). У публікації збережено мову та орфографію написання. Поправлено лише дрібні одрукі.

**Див. попередню публікацію.

Нагрудний хрест старокняжої доби, праця київських ювелірів,
з написом “Натася, Олена, Семонъ, Дамианъ”

пам'яток для вивчення мови, правопису, графіки письма та інших побічних знань, підписаний спинився на згаданих написах нагрудного хреста з Києва, а також подав додатковий матеріал з нумізматики, “фахово” відчитаний Н. Кондаковим. Отже, цей академік вважав, що написи київських та інших монет старокняжої доби “перекручені російські”, “безграмотні”, “неправильні” тому, що не схожі на сучасну московську мову. Особливо не подобалися Н. Кондакову такі написи, як “Владимиръ на столи”, “Володимер”, “Ярославле съребро”, “Орина” та ін.¹

В 1957 р. підписаний мав можливість ознайомитись з новим, фундаментальним виданням – “История русского искусства”, збірне видання за редакцією І. Грабаря. В цьому виданні вміщена стаття Рибакова “Прикладне мистецтво Київської Русі”^{***}, де обговорена наша пам'ятка, при чому автор зазначає, що над тим треба спинитися з особливою увагою. Отже, Рибаків читає написи так: “Настасья, Олена, Семен”, а про четверте ім'я (Дамианъ) чомусь не згадує. Очевидно, читання Н. Кондакова було вже так грубо перекручене, що новіший дослідник мусів його виправити, а все ж таки виправив недосконало, залишаючи імена з набли-

¹ И. Толстой, Н. Кондаков, *Русские древности*, Санкт-Петербург 1889, с. 107–109.

^{***} Б.А. Рыбаков, *Прикладное искусство Киевской Руси. IX–XI веков и южнорусских княжеств XII–XIII веков*, История русского искусства, под общ. ред. акад. И.Э. Грабаря, Москва 1953, с. 233–297, згаданий енкалпійон: с. 290 – Д. Г.

женням до сучасної московської мови. Ім'я “Натася” написано так виразно, що ніяк не можна додавати до нього аж 2 зайві літери “с” і “ъ”. Між іншим, в написі “Натася” літера “т” зроблена у вигляді т. зв. здогадної переходової форми від грецького “уніціялу” до глаголиці, а літера “я” – у вигляді грецького епіграфічного письма. Також назва “Семонъ” зовсім чітка і нема потреби міняти “о” на “е”, як це робить Рибаків. (“Семен” по-московськи читається “Семьон”).

Поза цими деталями, Рибаків виправив блуди Кондакова, в дусі української мови і українських імен, як це зробив підписаний ще в 1944 р.

До тексту Рибаків додана фотографія хреста, але цинкографічна кліша тут, за старою, примітивною звичкою, так ретушована і підрисована, що написи не можна відчитати, навіть за транскрипцією самого Рибаків.

Цікаво ще відмітити, що два святі, виображені на хресті-енколпії, очевидно Семон і Даміян, нарисовані гладко-оголеними, з невеликими вусами, уложеними на козацький лад.

І так, мова епіграфічних пам'яток XIII стол., знайдених на Україні, була не тільки українська, краща за староукраїнську книжну мову, але до того ще й чисто народна.

Небуденна історія згаданої епіграфічної пам'ятки та історія відчитання самих написів – це лише краєчок нашої старовини, відслоненої з під тяжкої заслони російського загарбництва. А скільки ще пам'яток очікує на правдиве, сумлінне і безстороннє дослідження?

Публ. та ред. Д. Гордієнка